

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ МЕЗОСЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВНЗ

У статті виявлено чинники мезосередовища та досліджено їх вплив на формування та розвиток організаційної культури вищих навчальних закладів України, систематизовано можливості та загрози зовнішнього середовища.

Ключові слова: регіональні чинники організаційної культури, регіоналізації освіти, освітній потенціал регіону.

Постановка проблеми. Поняття середовища - одне із ключових понять організації та її організаційної культури і становить собою сукупність чинників, що активно діють і впливають на кон'юнктуру ринку та ефективність діяльності організації. Воно містить як можливості, так і загрози для діяльності навчального закладу, тому необхідно постійно стежити за змінами, що відбуваються в ньому, та зводити до них. Стосовно певного навчального закладу прийнято розрізняти: зовнішнє середовище, середовище оточення, внутрішнє оточення, що представлено самим суб'єктом - навчальним закладом. Хоча багато дослідників спрощують цю структуру до внутрішнього та зовнішнього середовищ. Ми підтримуємо думку дослідника регіонального освітнього простору Ю.Є.Шабаліна, який обґрунтовує важливість регіоналізації як інструменту модернізації освіти, переходу до особистісно-орієнтованої освітньої парадигми, пристосування системи освіти регіону до специфічних умов регіонального освітнього простору таким чином, щоб вона оптимально відображала своєрідність освітньої ситуації кожного регіону [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему організаційної культури та вплив на неї чинників зовнішнього середовища вивчали І. Грошева, О.Гришнова, Г.Дмитренко, О.Єськова, В.Свтушевський, К.Камерон, Е. Капітонов, В. Козлов, Р.Куїн, Д.Мацумото, І.Мавжура, А. Пригожин, Т.Соломанідіна, В.Співак, Л. Смірсіч, Г.Хофшted, Т.Черних, Н. Шаталова, Е.Шейн, В. Щербина та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. У дослідженнях більшості вчених розглядаються етапи та процедури стратегічного управління, проблеми виникнення культури організації та її роль як управлінського інструменту, визначаються складники внутрішнього та зовнішнього середовища, активно описуються типи організаційної культури, пропонуються усе нові підходи до їх класифікації,

що, безумовно, має велике теоретичне та практичне значення. Водночас все ще залишаються недостатньо вивченими чинники формування організаційної культури саме вищих навчальних закладів. У науковій літературі або відсутні, або недостатньо розроблені взаємозв'язки організаційної культури та стратегічного управління ВНЗ.

Формулювання цілей статті. Метою статті є виявити чинники мезосередовища та дослідити їх вплив на формування та розвиток організаційної культури вищих навчальних закладів України, систематизувати можливості та загрози зовнішнього середовища. Уточнити елементи понятійного апарату: регіональні чинники організаційної культури, регіоналізації освіти.

На основі праць вітчизняних та зарубіжних вчених та наших власних розробок представлено пропозиції щодо впровадження нових елементів у зміст, організацію та управління навчально-освітнім процесом.

Викладення основного матеріалу дослідження. Мезосередовище формує регіональний клімат, який або забезпечує можливості для розвитку ВНЗ та його організаційної культури, або є місцем виникнення загроз. Академік О.М.Новіков визначає регіональний освітній простір як сукупність "фізичних та юридичних осіб регіону, увесь регіон, тільки взятий у певному аспекті - у ставленні до освіти" [2]. До переліку регіональних чинників формування/розвитку організаційної культури ВНЗ ми включили: географічне положення, особливості регіональної структури, історико-культурні особливості регіону, демографічні чинники, міграційні процеси в регіоні, соціальні чинники, освітній потенціал регіону, розвиток регіонального ринку праці, людський розвиток регіону, доходи жителів регіону, умови проживання населення, стан та охорона здоров'я населення регіону, науковий та інноваційний потенціал регіону, рівень підприємницької активності в регіоні, ділову культуру регіонального бізнесу, діяльність регіональних органів влади.

ВНЗ, з одного боку, входять в освітній простір регіону, на них держава покладає соціальну відповідальність, а з іншого - достатньо автономними (на відміну від загальноосвітніх закладів, які фінансуються місцевою владою), що актуалізує проблему вивчення взаємовпливу та взаємодії з місцевою владою, громадськими організаціями та бізнес-сектором.

Освіта та її рівень (охоплення населення різними ступенями освіти та досягнутий рівень освіти) є найпомітнішим чинником, що визначає місце регіону в Індексі людського розвитку, а регіональна варіація за цією ознакою має надзвичайно важливе значення не тільки для пояснення ситуації, що склалася, а передусім для формування ефективної стратегії розвитку регіону [3]. Такий підхід змінює ставлення до освіти: від розуміння її як напрямку витрачання коштів до категорії "довгострокової інвестиції" з наголосом на майбутню віддачу і при будівництві постіндустріального суспільства, і при формуванні в Україні нового технологічного укладу та переході до неперервної освіти. Регіональні чинники змінюють організаційну культуру ВНЗ, вона стає більш демократичною (в силу зростання кількості студентів, які бажають отримати сучасну якісну освіту, збільшення чисельності та зміни структури штату працівників, розширення вибору для студентів та викладачів, зміни освітньої кон'юнктури, зміни споживачьких груп) та гуманістичною (в силу зміни пріоритетів на користь особистісних освітніх інтересів людини, коли ВНЗ функціонує як система, що надає освітні послуги, споживачем яких є конкретна людина, та відхід від розуміння ВНЗ як системи з підготовки кадрів, де споживачами виступають виробники, економіка, держава). Розвиток організаційної культури ВНЗ буде пов'язано з переосмисленням ролі, становища та перспектив подальшого розвитку освіти в умовах складних та суперечливих процесів регіоналізації:

1) з посиленням ролі ВНЗ як епіцентру програмування регіонального розвитку, з активізацією їх участі у реалізації стратегій соціально-економічного розвитку регіону: узгодженні цілей розвитку регіону та освітньо-фахового потенціалу зокрема; забезпечення використання ресурсного потенціалу регіону та покращення екологічної ситуації; підвищення якості програмних документів та урахування регіональних особливостей їх реалізації; удосконалення використання ІТ; розширення зв'язків з громадськістю через ЗМІ щодо перспектив розвитку освітньо-фахового потенціалу [6];

2) з роллю ВНЗ як чинника інтелектуального ресурсу соціального та культурного розвитку регіонів, міст, муніципальних утворень, які

забезпечують реалізацію очікувань суспільства у підвищенні якості життя, розвитку якості людини, якості суспільного інтелекту та якості освітньої системи;

3) з вирішення проблем розширення освітнянського простору навчальних закладів, тенденціями демократизації організації навчання: розвитку університетського самоврядування, посилення ролі профспілок, підвищення ролі спостережних рад, розширення практики їх участі у призначенні керівників державних навчальних закладів [1].

Конкретизуємо деякі аспекти діяльності ВНЗ в умовах регіоналізації освіти, на які вказує ряд вчених [2; 4] і які, на наш погляд, змінюють статус ВНЗ у регіоні, а відтак і його організаційну культуру як організації, що збагачує соціальне та культурне життя регіону, забезпечує його професійними компетенціями (вміннями та навичками) та інфраструктурою, можливостями як всередині держави, так і за її межами:

- перехід з вузькоспеціалізованого відомчого профілю підготовки студента до широкого спектра спеціальностей, які забезпечують потребу регіону в кадрах для малих підприємств, сфери обслуговування, будівництва, інфраструктури (багато ВНЗ, їх окремі факультети створювалися для забезпечення підприємств певної галузі, розміщених в одному регіоні: Харківський авіаційний інститут, Київський політехнічний інститут, військові училища, інженерно-технічний факультет ЧНУ, Чернівецький торговельно-економічний інститут, Буковинська фінансова академія);

- зростання обсягів та темпів (за розрахунками Л.К.Семів, темп кількості приїжджих студентів складає 136,2%) міжрегіональної освітньої міграції та зміна її напрямку у зв'язку зі зростанням авторитету навчально-освітніх комплексів тих регіонів, "невисокий рівень розвитку яких у попередні роки змушував молодь віддавати перевагу провідним ВНЗ" [4];

- посилення культууроутворюючих функцій навчальних закладів, зокрема реалізація регіональних освітніх програм, надання своєї інфраструктури для користування місцевою громадою, просвітницька діяльність в регіоні;

- виконання ВНЗ функцій регіонального інформаційного та наукового центру - проведення прикладних економічних, соціологічних, природничих, екологічних досліджень, формування сучасних інформаційних мереж;

- входження ВНЗ у загальний освітній простір регіонів через участь у житті та вирішенні соціально-економічних проблем регіону - забезпечення зайнятості населення (чисельність

персоналу ЧНУ складає 2300 осіб, це 1,5% від зайнятого населення м.Чернівців, у ВНЗ навчаються більше 20 тис. студентів усіх форм навчання - 72% студентів у ВНЗ III - IV рівнів акредитації, або 52% чисельності всіх студентів Чернівецької обл., з них 11560 осіб - на денному відділенні, що складає 7,5% зайнятого населення м.Чернівців), перепідготовку кадрів, закріплення кадрів у регіоні, розробку стратегічних програм, сплату податків, формування споживчого та інвестиційного попиту;

- координація та інтеграція процесів розвитку всіх компонентів регіональної освітньої сфери - розвиток кооперативності та кооперації, коли ВНЗ одного регіону поєднують конкуренцію та кооперацію, співробітництво та суперництво - міжвузівські освітні центри, спільні дослідницькі

структури, мережеві організації та стратегічні альянси, що включають партнерство шкіл, різних ВНЗ, працевластувачів та місцевих органів влади та управління;

- зростання ролі ВНЗ як суб'єкта регіонального ринку освітніх послуг, який повинен працювати на випередження регіонального ринку праці, пропонуючи йому відкриття нових спеціальностей не тільки тоді, коли виникла необхідність у фахівцях (курси підвищення кваліфікації), а враховуючи "освітній лаг" підготовки спеціаліста.

Оцінка впливу регіональних чинників на формування та розвиток організаційної культури ВНЗ на прикладі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича запропоновано у табл. 1.

Таблиця 1

Регіональні чинники формування/розвитку організаційної культури ЧНУ

Чинник	Роль ВНЗ в регіоні	Загрози	Можливості
1	2	3	4
Географічне положення	Формування єдиного освітнього простору. Розвиток міжнародних зв'язків у сфері науки та освіти.	Зниження ролі класичних ВНЗ як регіональної системи вищої освіти та втрата статусу академічного. Освітня імміграція.	Активізація міжнародного співробітництва. Академічна інтеграція з освітніми закладами в межах прикордонного співробітництва. Формування єдиного освітнього простору.
Особливості регіональної структури	Структуроутворююча (забезпечує цикл – середня-спеціальна – вища освіта-виробництво) відповідно до потреб регіону	Збереження багатопрофільної ОК, з орієнтацією тільки на забезпечення традиційних галузей регіону.	Посилення ролі регіональної освітньої системи. Формування багатопрофільної та мережної ОК, з орієнтацією на пріоритетні галузі регіонального розвитку
Історико-культурний	Носій регіональних історичних та культурних традицій. Забезпечення культурного розвитку малих народностей регіону.	Переважаючі мононаціональні тенденції в регіоні.	Розвиток інтернаціональних тенденцій в розвитку регіону. Укріплення академічних цінностей та традицій на основі регіональної історичної спадщини. Готовність регіону до боротьби з шахрайськими та низькоякісними провайдеромі освітніх послуг.
Демографічний	Підвищення якості населення	Старіння населення регіону.	Зростання кількості студентів. Поява нових вікових груп студентів та викладачів.
Міграційний	Епіцентр міграційних коливань в регіоні	Внутрішня та зовнішня, постійна та тимчасова міграція студентів та персоналу ВНЗ в інші регіони.	Привабливість регіону для студентів та персоналу з інших регіонів.
Соціальний	Вплив на соціальну структуру населення, зростання контингенту з більш високим рівнем освіченості	Різка зміна соціальної стратифікації попиту на освітні послуги. Фемінізація регіональної освітньої системи. Нівелювання соціального статусу працівників регіональних ВНЗ. Тотальна комерціалізація освіти	Поява нових доходних груп. Фемінізація регіональної освітньої системи. Гуманізація освіти внаслідок зміни пріоритетів на користь особистісних освітніх інтересів
Рівень освіти	Формування освітнього потенціалу регіону. Основа регіональної системи неперервної освіти.	Нівелювання історичного статусу співробітників як ядра національної та регіональної інтелігенції.	Підвищення статусу випускників та працівників ВНЗ. Консолідація (об'єднання) випускників регіональних ВНЗ. Орієнтація роботи опікунських та наглядових рад ВНЗ на збільшення цінності вищої освіти

1	2	3	4
Умови проживання населення	Підвищення якості проживання.	Зростання невідповідності утилітарних елементів організаційної культури статусу національного університету	Підвищення вимог споживачів до рівня комфортності умов навчання, архітектури, стилю, дизайну приміщень ВНЗ. Зростання регіональної ролі університетського кампусу
Розвиток ринку праці	Активний працедавець. Ініціатор та суб'єкт єдиної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації (ЄСППК) за професійними програмами різних рівнів. Формування культури найманих працівників.	Формування пропозиції освітніх послуг з орієнтацією виключно на національний ринок (державне замовлення) без врахування регіональної специфіки. Відсутність реакції на зміни вимог регіонального ринку праці до компетенцій фахівців.	Інтеграція регіональних ВНЗ зі створенням ЄСППК. Урахування індивідуальних запитів та потреб регіональних працедавців. Розуміння важливості єдності знань, навичок та вмінь студентами регіону. Підвищення вимог регіонального ринку праці до компетенцій викладачів та випускників.
Людський розвиток регіону	Методичне, кадрове забезпечення програм зайнятості, післядипломної освіти, перекваліфікації, курсової мережі.	Зниження культурних, економічних та соціальних запитів суспільства. Надмірна гуманізація шкільної освіти, відхід від якісного викладання прикладних наук. Зниження якості підготовки абітурієнтів.	Підвищення культурних, економічних та соціальних запитів суспільства. Підвищення якості підготовки абітурієнтів регіональною освітньою системою.
Матеріальний добробут	Стабільна виплата зарплати працівникам ВНЗ та стипендій.	Нівелювання статусу особи з вищою освітою внаслідок комерціалізації та зниження критеріїв відбору.	Посилення патерналістської ролі ВНЗ у регіоні.
Стан та охорона здоров'я	Зростання уваги до підвищення якості життя.	Погіршення фізичної підготовки та загального стану здоров'я населення регіону. Зниження рівня фізичної та екологічної культури населення регіону	Посилення тенденцій у суспільстві щодо покращення фізичної підготовки та загального стану здоров'я. Врахування спортивних дозувівських досягнень абітурієнтів.
Науковий та інноваційний потенціал	Інтеграція освіти і науки в регіоні. Трансфер технологій в регіоні через інноваційні структури ВНЗ.	Декларативна спрямованість процесів формування інноваційної культури в регіоні.	Підтвердження ролі ВНЗ як наукової та інноваційної діяльності регіону. Формування інноваційної культури регіону. Необхідність створення регіонального інформаційного середовища на базі ВНЗ.
Рівень підприємницької активності	Якісне кадрове забезпечення бізнесу	Тотальна комерціалізація освіти. Домінування підприємницької культури у ВНЗ регіону.	Розвиток підприємницьких навичок у випускників та викладачів прикладних факультетів ВНЗ.
Ділова культура регіонального бізнесу	Культуроутворювальна функція. Академічне середовище.	Дистанціювання культур ВНЗ та бізнес – середовища.	Розробка мотиваційних механізмів іменних стипендій та добродійних фондів, що підтримуються представниками регіонального бізнесу. Меценатство та філантропія.
Регіональні органи влади	Епіцентр регіонального програмування. Кадрове забезпечення.	Дистанціювання культур ВНЗ та регіональних органів влади.	Співробітництво ВНЗ та місцевих органів влади. Робота регіональних органів влади в наглядовій та опікунській радах ВНЗ. Взаємопроникнення культур ЧНУ та органів влади.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті акцентовано увагу на тому, що розвиток організаційної культури ВНЗ пов'язаний з переосмисленням ролі, становища та перспектив подальшого розвитку освіти в умовах складних та суперечливих процесів регіоналізації. Мезосередовище формує регіональний клімат, який або забезпечує можливості для розвитку ВНЗ та його організаційної культури, або є місцем виникнення загроз. До переліку регіональних чинників формування/розвитку організаційної культури ВНЗ ми включили: географічне положення, особливості регіональної структури, історико-культурні особливості регіону, демографічні чинники, міграційні процеси в регіоні, соціальні чинники, освітній потенціал регіону, розвиток регіонального ринку праці, людський розвиток регіону, доходи жителів регіону, умови проживання населення, стан та охорона здоров'я населення регіону, науковий та інноваційний потенціал регіону, рівень підприємницької активності в регіоні, ділова культура регіонального бізнесу, діяльність регіональних органів влади.

Список літератури:

1. Дятлов С.А. Теория человеческого капитала : учеб. пособие / С.А. Дятлов. - СПб. : Издательство СПбУЭФ, 1999. - 309 с.
2. Новиков А.М. Российское образование в новой эпохе / Парадоксы наследия, векторы развития. / А.М. Новиков. - М.: Эгвес, 2000. - 272 с.
3. Регіональний людський розвиток. - К. : Державний комітет статистики України, 2007. - 234 с.
4. Семів Л.К. Регіональні особливості освітньої міграції / Л.К.Семів // Регіональна економіка. - 2010. - №1. - С.131-140.
5. Шабалин Ю.Е. Региональное образовательное пространство региона как фактор развития образования / Ю.Е. Шабалин // Проблемы современного образования : сб. науч. тр. ; под ред. В.И.Казаренкова. - Москва. : РУДН, МАНПО, 2005. - С. 75-80.
6. Янковська Л.А. Розвиток освітньо-фахового потенціалу регіону: теорія, методологія, практика / Л.А.Янковська ; НАН України; Інститут регіональних досліджень. - Л., 2007. - 260 с.

Аннотация

Инга Немцева

ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ ФАКТОРОВ МЕЗОСРЕДЫ НА РАЗВИТИЕ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ВУЗОВ

Выявлены факторы мезосреды и исследовано их влияние на формирование и развитие организационной культуры высших учебных заведений Украины, систематизировать возможности и угрозы внешней среды.

Ключевые слова: *региональные факторы организационной культуры, регионализации образования, образовательный потенциал региона.*

Summary

Inga Nemceva

STUDY OF FACTORS MESO-ENVIRONMENT FOR DEVELOPMENT ORGANIZATIONAL CULTURE UNIVERSITIES

The article identifies the factors of meso-environment and investigation of their influence to formation and development of organizational culture of higher educational institutions of Ukraine, as well as systematizes opportunities and threats of external environment.

Keywords: *regional factors of organizational culture, regionalization of education, the educational potential of the region.*